

Таким чином, розгляд та аналіз основних заходів держави, з метою підтримки та стимулювання діяльності суб'єктів підприємництва в умовах фінансової кризи дає можливість зробити наступні висновки:

1) зростає актуальність, роль і значимість державної підтримки суб'єктів підприємництва для розвитку національної економіки;

2) у зв'язку з низькими показниками рентабельності першочергової підтримки з боку держави потребують сільськогосподарські підприємства, підприємства теплоенергетики, сфера технологій, нафтогазовий сектор, виробники складної сільськогосподарської техніки тощо;

3) проводяться заходи щодо удосконалення нормативно-правової бази функціонування суб'єктів підприємництва, зокрема, прийнято законопроект яким планується зменшення наслідків фінансової кризи для малого та середнього підприємництва;

4) державна підтримка суб'єктів господарювання включає важелі податкової політики держави, яка передбачає проведення податкової реформи — прийняття єдиного Податкового кодексу, що стане для підприємців механізмом стимулювання інвестиційної діяльності та поступового зниження податкового навантаження;

5) фінансово-кредитна політика має важливе значення щодо регулювання діяльності суб'єктів підприємництва і здійснюється у формі прямої фінансової допомоги підприємцям з державного бюджету та місцевих бюджетів, а також проявляється у співпраці суб'єктів господарювання з банками, які значно підвищили відсоткові ставки за кредитами, що обмежує діяльність підприємців.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2009 р.

УДК 336.22:352

Т. О. Королюк, аспірантка
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблем місцевого оподаткування. Розглянутий вітчизняний та світовий досвід бюджетної (фіскальної) децентралізації, її роль у соціально-економічному розвитку місцевості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: місцеві податки і збори, бюджетна (фіскальна) децентралізація, місцевий бюджет, трансферти, оподаткування.

Сьогодні все більше загострюється проблема дієвості місцевих податків і зборів, що потребує уточнення функціональної ролі кожного виду місцевого податку, визначення оптимальної кількості, величини ставок, визначення взаємозв'язку між рівнем суспільних послуг, які надаються на певній території, з податковими зусиллями населення тощо. Діюча система оподаткування в Україні не дає змоги місцевій владі самостійно забезпечити фінансовими ресурсами завдання та обов'язки, покладені на них. Це обумовлено низкою причин, однією серед яких є високий рівень концентрації фінансових ресурсів у державному бюджеті країни. Звідси зростає необхідність перерозподілу державного бюджету у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій для покриття дефіциту місцевих бюджетів, що не завжди є доцільним.

Проблемам результативності податкової політики та, зокрема, місцевого податкового адміністрування приділяють увагу відомі зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти: І. Кант, Дж. Кейнс, А. Лаффер, Л. Олсон, А. Сміт, Ч. Тібу, Х. Циммерманн, О. Василик, О. Данілов, І. Луніна, О. Кириленко, С. Онисько, В. Піхоцький, В. Федосов, Л. Швайка та ін. Однак існує ще низка питань у системі місцевого оподаткування, які вимагають подальшого наукового підходу до їх вирішення.

Ціль дослідження — проаналізувати міжнародний досвід місцевого оподаткування, виявити шляхи його вдосконалення в Україні з метою забезпечення соціальної справедливості та досягнення економічної ефективності.

Зазначимо, що у всіх розвинутих та країнах, що розвиваються, спостерігається процес фіскальної (бюджетної) децентралізації, під яким розуміють розподіл функцій і повноважень між державним і міськими рівнями управління із розширенням прав останніх [2, с. 117]. Основоположником ідеї «фіскальної децентралізації» є економіст Ч. Тібу, який довів, що лише при фіскальній автономії субнаціональних органів управління публічні видатки відповідатимуть індивідуальним уподобанням споживачів згідно з їхніми потребами [2, с. 119]. Тобто економічні інтереси набагато краще можуть бути оцінені на місцях, ніж органами державної влади, яка задовольняє останні за вищу ціну, ніж при забезпеченні їх місцевою владою.

Проаналізуємо вітчизняний досвід функціонування місцевих податків і зборів. Згідно Закону України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997 р. виділяють такі місцеві податки та збори: податок з реклами (ставка — 0,1 %; 0,5 % вартості послуг); комунальний податок (10 % річного фонду оплати праці); збір за припаркування автотранспорту (1 %; 3 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян); ринковий збір (ставка не повинна перевищувати 20 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян для фізичних осіб і трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для юридичних осіб); збір за видачу ордеру на квартиру (30 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян); курортний збір (10 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян); збір з власників собак (10 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян) та інші [10, с. 211–231].

За оцінкою фахівців Світового банку, які досліджували 175 податкових систем світу за критеріями простоти законодавства, часових витрат на сплату податків, їх кількості та рівня податкового навантаження, Україна посіла в рейтингу 170-е місце [5, с. 58–59]. При віднесенні податків до місцевих бюджетів необхідно враховувати регіональні відмінності в країні: диференціацію економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, природнокліматичних умов, екологічного стану територій, розвитку інфраструктури тощо. На думку Т. Г. Бондарук, місцеві податки в Україні можна розділити на декілька груп [3, с. 45–46]: 1) податки, пов'язані з майном; 2) податки на доходи та податки на прибуток; 3) непрямі податки, які включаються в ціну товару.

Щодо частки місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України, слід відмітити, що вона є досить низькою. Це свідчить про повільний процес децентралізації (табл. 1).

Таблиця 1

ДИНАМІКА СПІВВІДНОШЕННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО ТА МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТІВ

Доходи бюджету	державний / місцевий, % до Зведеного бюджету				
	2002	2003	2004	2005	2006
Всього	68,6/31,4	70,0/30,0	75,1/24,9	77,4/22,6	76,8/23,2
Податкові надходження	63,7/36,3	65,8/34,2	71,0/29,0	75,9/24,1	75,4/24,6
у т.ч. податок з доходів фізичних осіб	-/100,0	-/100,0	4,8/95,2	4,8/95,2	-/100,0
на прибуток підприємств	86,8/13,2	98,9/1,1	99,2/0,8	99,2/0,8	98,8/1,2
податок на додану вартість	100,0/-	100,0/-	100,0/-	100,0/-	100,0/-
акцизний збір	94,9/5,1	98,0/2,0	99,3/0,7	99,2/0,8	99,3/0,7
Неподаткові надходження	85,9/14,1	86,6/13,4	91,1/8,9	88,9/11,1	88,2/11,8
Інші надходження	51,8/48,2	43,5/56,5	39,8/60,2	26,6/73,4	25,0/75,0

Джерело: складено на основі інформації: [17, с. 51–53].

Аналіз таблиці свідчить, що найвагомішим джерелом доходів місцевих бюджетів є податок з доходів фізичних осіб. Близько 75 % усіх надходжень забезпечують лише комунальний податок і ринковий збір [11, с. 29]. Однак деякі місцеві податки та збори відіграють досить незначну роль у формуванні місцевих бюджетів. Деякі з них не покривають навіть витрати по їх адмініструванню (збір за видачу ордера на квартиру, збір з власників собак тощо).

Розрізняють власні та закріплені доходи місцевих бюджетів. Власні — належать місцевим органам влади; закріплені доходи повністю або певною частиною передаються до місцевих бюджетів. Регульовальні — податки, які надходять до місцевих бюджетів частково, у певних відсоткових відрахуваннях від загальної суми надходжень на території місцевого самоврядування. На сьогодні в Україні частка місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів становить близько 5 %. За умови неможливості збалансування місцевих бюджетів використовуються трансферти (дотації, субвенції). Наприклад, у зарубіжних країнах питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів має значну диференціацію — від 20–25 до 80 % [7, с. 147].

Сьогодні точаться гострі дискусії щодо міжбюджетного розподілу податків: одні вчені вважають, що до місцевих бюджетів необхідно зараховувати податок на додану вартість [7, с. 147]; на думку інших — податок на прибуток і податок на доходи громадян повинні розподілятися між державним і місцевими бюджетами [16, с. 341]; надання права місцевим органам влади вводити територіальні надбавки до місцевих податків, виходячи з особливостей галузевої і територіальної структури виробництва, його техногенного пресингу на природне середовище та екологічний стан у регіоні в цілому [18, с. 13].

Повноваження органів місцевого самоврядування щодо встановлення джерел доходів передбачають бюджетну та податкову самостійність. Ми підтримуємо ідею бюджетної самостійності органів місцевого самоврядування, а саме право мати власний бюджет, самостійно його розглядати й затверджувати. Проте право встановлення місцевих податків та їх ставок, визначення податкової бази повинне залишатися за державою. Це пов'язано із проблемами, які можуть виникати, коли надати місцевим органам влади податкову самостійність: регіональні відмінності у рівнях податків, поява великої кількості не узгоджених між собою податків, можливість подвійного оподаткування тощо.

У світовій практиці місцевого оподаткування розрізняють та чотири групи місцевих податків [3, с. 42]: 1) власні місцеві податки (податки на прибуток корпорацій, майнові, земельні, промислові, на автомобілі, на професії тощо); 2) надбавки до державних податків, які використовують для формування доходів місцевих бюджетів та відрахування від загальнодержавних податків, які залишаються в місцевих бюджетах; 3) що стягуються у вигляді плати за послуги, які надаються органами місцевої влади (за користування електроенергією, газом, водопроводом, каналізацією); 4) які відображують політику органів місцевого самоврядування — екологічні податки.

Для кожної країни оптимальна кількість податків є унікальною, а тому не може бути скопійованою. Наприклад, в Естонії та Польщі їх — 11, а у Російській Федерації — 28. У Франції стягується більше 50 різноманітних видів місцевих податків, в Італії — понад 70, у Бельгії — біля 100 [4]. Сума їхніх надходжень у цих країнах складає від 30 до 60 % прибутків місцевих бюджетів, у США — 65 %.

Конституція Франції закріплює самостійність місцевих органів влади, надаючи їм право формування, затвердження та виконання власних бюджетів [9, с. 50]. Однак держава зберігає єдність бюджетної каси, є основним платником до місцевих бюджетів, збирачем податків та консультантом для місцевих бюджетів. В Італії місцеві органи також наділено правом вводити та скасовувати місцеві податки, дозволені законом, але максимальну ставку цих податків встановлює центральний уряд. Відповідно до Конституції Німеччини, місцеві органи влади можуть само-

стійно встановлювати тільки «місцеві податки на споживання й видатки» [19]. Більшу самостійність у введенні місцевих податків мають місцеві органи влади в країнах із федеральним устроєм, наприклад, у США. Обмеження фіскальної самостійності місцевої влади стосуються лише тих місцевих податків, що зумовлюють макроекономічні ефекти та визначають ефективність і справедливість системи оподаткування в цілому.

У міжнародній практиці місцеві податки та збори є основою дохідної частини місцевих бюджетів більшості західних держав. У середині 1990-х років за рахунок місцевих податків формувалися 66 % комунальних доходів — у США, 37 % — у Великобританії, 46 % — у Німеччині [3, с. 42]¹⁶. Місцеві податки становлять у загальній сумі доходів місцевих бюджетів Японії — 55 %, Франції — 48 % [14, с. 89].

Проаналізуємо ставки окремих податків розвинутих країн світу (табл. 2).

Таблиця 2

СТАВКИ ОКРЕМИХ ПОДАТКІВ РОЗВИНУТИХ КРАЇН СВІТУ, %

Податок	Німеччина	Франція	Великобританія	США	Японія	Росія
Податок на майно	0,6–1,0	0,5–1,5	—	—	1,4	2
Податок на спадщину й дарування	—	5–40	40	18–55	до 75	3–40
Промисловий податок	1–5	3,5	—	—	—	—
Податок з корпорацій	28,5	—	19–30	15–39	до 40	
Податок на нерухомість	1–2,1	—	—	1,08–11,6	1,4	0,1–2,2
Податок з продажу	14	—	—	3–8	—	—
Земельний податок	0,3–3,1	—	—	—	—	—

Джерело: [1; 8; 12; 13, с. 147].

Наприклад, у Німеччині прибутковий податок розподіляється так: по 42,5 % у федеральний бюджет і в бюджет Землі та 15 % — у місцеві бюджети. Податок з корпорацій розподіляється рівно (по 50 %) між федеральним центром і Землею. Податок на підприємницьку діяльність стягується місцевими органами, але 50 % надходжень перераховується до бюджетів Землі і до федерального. Крім того, для фінансового вирівнювання прибутків регіонів Німеччина практикує перерахування з високоприбуткових регіонів фінансових ресурсів менш розвиненим регіонам.

У Великій Британії функціонує лише один місцевий податок, який справляється з нерухомого майна. В Японії є три основні місцеві податки: підприємницький податок, який справляється з прибутку, корпоративний муніципальний податок, зрівняльний податок, що є фіксованою сумою податку, розмір якої залежить від розміру капіталу юридичної особи та чисельності працюючих (табл. 3).

У Німеччині основним податком вважається промисловий (ставка — від 1 до 5 %). Японії 24 % надходжень місцевих бюджетів забезпечує промисловий податок, 16 % становить податок на постійні активи, яким обкладаються землі, житлові будинки та активи, що амортизуються.

Існує дуже багато різних місцевих податків та зборів, що збираються органами місцевого самоврядування країн — членів ЄС, проте виділяються три основні податки: податок на нерухомість, місцевий корпоративний податок (податок на підприємницьку діяльність) та місцевий податок із доходів. Питома вага корпоратив-

¹⁶ Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід використання місцевих податків // Формування ринкових відносин в Україні: 36. наук. праць. — 2008. — № 5. — С. 42—46.

ного податку у власних надходженнях місцевих бюджетів становить 35 % — у Франції, 70 % — у Німеччині, обсяг надходжень цього податку є досить стабільним джерелом наповнення місцевих бюджетів [3, с. 44].

Таблиця 3

ВИДИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ У РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ

Країна	Види податків
Франція	податок на житло, податок на використовувану землю, податок на невикористовувану землю, податок на трансферт власності на автомобіль
Німеччина	податки на розваги, напої, собак, другу квартиру, мисливство, риболовство; податок на майно, поземельний податок; прибутковий податок з громадян, податок на рекламу
Великобританія	податок на майно; комунальний податок
США	прибутковий податок з громадян, прибутковий податок з корпорацій, податок з продажу; податок на майно
Японія	підприємницький податок з прибутку, корпоративний муніципальний податок, зрівняльний податок

Джерело: [4; 15; 18].

Податки на нерухомість становлять у багатьох країнах головне джерело прибутків місцевих бюджетів. Наприклад, на даний час у США вони становлять 7–18 % сумарних доходів субфедеральних рівнів влади [3, с. 45]. Так, у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів частка податків на майно в кінці 90-х років становила 99,5 % у Великобританії, близько 30–40 % — у Франції.

Велике значення відіграють сьогодні екологічні податки, які не несуть великого фіскального навантаження, але спрямовані на захист природного навколишнього середовища. В Україні дія таких податків незначна. Наприклад, у Нью-Йорку є податок на очищення нафтових плям на водоймах, спеціальним податком оподатковуються компанії, що виробляють ємності для рідин без їхнього повторного використання. Можна запровадити податок на утилізацію побутових відходів або на прибирання сміття. Зарубіжний досвід також показує, що в Україні можна запроваджувати податки на цінні папери, на осіб, які володіють двома квартирами, на право розміщення офісів у центральній частині міста тощо. Отже, сьогодні за допомогою податків можна вирішувати не лише економічні проблеми, а й соціальні.

Майно є найперспективнішим об'єктом для розвитку місцевого оподаткування. Проте в Україні ситуація ускладнюється слабким розвитком ринку нерухомості, відсутністю необхідних інформаційних систем, які б характеризували оподатковане майно та іншими факторами. В Україні сформувалися верстви населення з високими доходами, котрі володіють значною нерухомістю. Доцільно запровадити місцеві податки на нерухоме майно юридичних осіб, на коштовне нерухоме майно фізичних осіб, на землю і на спадщину.

Отже, розвиток ринкової економіки вимагає від України здійснити перехід до децентралізації державних фінансів. На державному рівні (за рахунок коштів державного бюджету) повинні фінансуватися лише ті видатки, котрі пов'язані із забезпеченням загальнодержавних потреб; проблеми місцевого рівня раціонально вирішувати за рахунок коштів відповідних бюджетів. Місцеве оподаткування повинне базуватися на засадах стабільності податкового законодавства, помірному податковому тиску, інвестиційній привабливості регіону. Вважаємо, що необхідно забезпечити самостійність місцевих органів влади у використанні власних бюджетів, але види податків, максимальні їхні ставки повинні затверджуватися централізовано.

Література

1. Андрущенко В. Л., Данілов О. Д. Податкові системи зарубіжних країн. — К.: Комп'ютер прес, 2004. — С. 287.
2. Бескид Й. Теоретичні засади бюджетної децентралізації: нормативна та позитивна теорія бюджетного федералізму // Світ фінансів. — 2007. — № 4. — С. 116–121.
3. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід використання місцевих податків // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. — 2008. — № 5. — С. 42–46.
4. Данілов О., Мухомор Ю. Місцеві податки і збори: шляхи їх удосконалення // Вісник Державної податкової служби України. — 2000. — № 45. — С. 9.
5. Десятнюк О. М. Аксіологія ризикованості сфери оподаткування // Фінанси України. — 2009. — № 2. — С. 51–59.
6. Мельник О., Криничка С. Про формування місцевих бюджетів // Економіка України. — 2004. — № 1. — С. 17–23.
7. Монаєнко А. О. Методи державного регулювання міжбюджетних відносин // Держава та регіони. Серія: Державне управління. — 2008. — № 2. — С. 144–149.
8. Налог на недвижимость: от теории до практики // Доступ з: www.est.ua/press/articles/
9. Олійник Д. С. Децентралізація управління місцевими бюджетами по-французьки // Фін. контроль. — 2006. — № 2. — С. 50–53.
10. Онисько С. М., Тофан І. М., Грицина О. В. Податкова система. Підручник / За загальною редакцією С. М. Онисько. — Львів: Новий Світ-2000, 2004. — 310 с.
11. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів // Фінанси України. — 2006. — № 4 — С. 24 — 37.
12. Податкові системи зарубіжних країн. Налоги в США — подоходный налог, местные налоги, возврат налогов в США // Доступ з: www.sander.ru/articles/222.html
13. Податок на нерухоме майно: місія законодавчо не здійснена? // Доступ з: <http://rights.unian.net/ukr/detail/>
14. Реформування міжбюджетних відносин і зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування / М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, В. Т. Бодров та ін. — 2004. — 400 с.
15. Слухай С. В., Гончаренко О. В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів // Фінанси України. — 2006. — № 7. — С. 12–21.
16. Соколовська А. М. Податкова система України: теорія та практика становлення. — К.: НДФІ, 2001. — 372 с.
17. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред. Осауленка О. Г. — К.: Консультант, 2007. — 551 с.
18. Тарангул Л. Л. Регіональна податкова політика: зміст і особливості її реалізації // Фінанси України. — 2004. — № 10. — С. 9–13.
19. Циммерманн Х. Муниципальные финансы: Учеб.: Пер. с нем. — М.: Дело и сервис, 2003. — 352 с.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2009 р.

УДК 369.3

О. О. Кундицький,
ЛНУ імені Івана Франка

СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ

Розглянуто страхування на випадок безробіття як одне із джерел розширення фінансової бази розвитку робочої сили в Україні.

Проаналізовано сучасний стан справ у даній галузі і запропоновано конкретні рекомендації щодо становлення страхування на випадок безробіття як вагомого джерела розширення фінансової бази розвитку робочої сили в економіці України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: страхування, безробіття, зайнятість, фінансова база, регулювання.

Як одне із важливих джерел фінансової бази розвитку робочої сили в Україні нами розглядається страхування. У ринковій економіці страхування — це система економічних відносин, яка включає створення за кошти підприємств, організацій та населення спеціального фонду коштів та їх використання для відшкодування втрат